

Filistin'e Musevi Göçü ve Siyonizm (1880-1914)

Ömer Telliöglü

İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, 2018, 314 Sayfa, ISBN 6054907755

Nevrez KARTAL*

Filistin'de Yahudi Devleti, önemli bir meseledir ve bu mesele bilhassa muhafazakâr kesim ile İslamcı-Milliyetçi cenahın sıkça gündemine gelen derin bir yaranın adıdır ama sol ve sosyalistler için de durum pek farklı değildir. Bu da demektir ki toplumumuzun hemen tamamının öyle veya böyle hem aşına olduğu hem de tarafı bulunduğu bir problemdir. Artan eylemleri nedeniyle aktüalitesini devamlı koruyan ve gün geçtikçe de büyümeye devam eden İsrail'in adı, hangi zeminde bahis konusu olursa olsun II. Abdülhamid'in adının da anılmasına vesile olur. Çünkü Siyonistler yurt için toprak talebiyle ilk defa onun karşısına çıktılar.

Yahudi göçü ve Abdülhamid adı bir araya gelince de ne söylenecek sözün sonu geliyor ne de bazıları gibi efsaneye varmaktan geri kalıyor. Ne var ki bugün için bir anlamda her şeyi zehirlemekte olan “popüler tarih” anlatısının cenderesinden çıkarak, Siyonizm veya İsrail devleti gibi konularda ayakları

* nevrezkartal@gmail.com

yere basan ve derin emeklerle teçhiz edilmiş ilmi çalışmaların varlığı ise konunun cesametine kıyasla bir hayli zayıftır.

Ömer Telliöđlu, emek dolu bu çalışmasında popüler dili ve söylemi aşarak salt ilmi ve ahlâki bir gayeye matuf olarak meseleyi incelemektedir. Bu kitap, haddizatında yazarın doktora çalışmasının da bir ürünüdür ama anlatım tarzı bakımında klasik akademik çalışmaların ağıdalı diline esir olmamış, gayet akıcı ve sürükleyici bir üsluba haizdir. Değerlendirmesini yapmakta olduğumuz bu eser hem bu alandaki önemli bir boşluğu doldurmakta hem de bu minvalde araştırma yapan birçok kimseye mehz teşkil etmektedir.

Dr. Telliöđlu'nun bu eseri hazırlarken sadece Osmanlı dönemine ait çeşitli kurumlardaki arşivlerle kendisini sınırlı görmediğini, British National Archive gibi yabancı birçok kaynağa da istinat ettiğini peşinen belirtmek gerekir. 67 kadar yazarın çeşitli sayıda kitabı ile 30'u aşkın tez ve makalelerle görüşlerini tahkim eden yazarımız, ayrıca 26 kadar ansiklopediye de müracaat etmiş. Bunlarla da yetinmeyerek dönemi aydınlatan 13 ayrı gazeteden alıntıladiğı notlarla sayfalar arasına sıralamış olduğu görüşlerini müdellel kılmaya çalışmıştır.

Kitap ilk olarak, Filistin topraklarında bir Yahudi yurdu kurma düşüncesinin temelindeki sâikleri açıklamaya çalışmakta ve bunu kavramanın da "göç fikrinin" oluşumundaki unsurların arka planına vukûfiyet nispetinde mümkün olacağından ötürü bu olgunun tarihi perspektifinden kısa bir kesit sunmaktadır. Tam burada yazarımız, çoğu okuyucunun pek aşına olmadığını tahmin ettiğimiz önemli bir ayrıntıya dikkat çekiyor. Bu da Yahudi ve Musevilik ayrımıdır. Böylece karşımızda yeknesak bir topluluk olmadığını vurgulamış oluyor. Bu manada Yahudilik, soya dayalı olarak İbraniliği mündemiç kıldığı gibi Siyonizm'i de temellendiren siyasi veçhesini yansıtarken, Musevilik ise yazara göre, başka milletlerden katılanları da kapsayan ve sadece "dini tanımlama" olan daha üst bir normu ifade etmektedir. Bu tefrike örnek olarak gerek Yemen gerek Hicaz Yahudilerinin sonradan bu dine intisap eden Araplardan oluştuğunu da muhtemel bulduğunu belirtiyor.

19. Asırda *neşvünema* bulan Modern Siyonizm akımı, uluslararası politik bir hareketin adı olarak her ne kadar "*topraksız bir halk için halksız bir toprak*" parolasıyla ortaya çıkmış ve bu uğurda en yakın arkadaşlarına bile yalan söylemekten çekinmeyen Theodor Herzl'den yarım asır önce başlamış olsa da bu fikriyatı, "*Siyonizm, Mısır Piramitlerinden daha yaşlıdır. İlk İbrani ilk Siyonist'tir*" imgelemesiyle kadim zamanlara kadar götürülenler de yok değildir. (s.21)

Yine en başta belirtmek gerekir ki, yurtlarından birçok defa sürülen ve katliamlara uğrayan Yahudilerin, Hz Ömer'i Kudüs Kapısında son kurtarıcıları olarak karşıladıkları günden beri, 19. asrın sonlarına kadar bölgeyle sınırlı olmaksızın tüm dünya üzerinde ki Müslümanlar ile iyi komşuluk dışında hemen hiç bir niza yaşamadıkları malumdur.

Bu girizgâhtan sonra artık göç macerasını anlatmaya başlayan Telliöđlu'na göre, anılan fikrin merkezinde elbette Avrupa ve Rusya'daki Museviler vardır. Bilhassa Rusya'da istenilmeyen topluluk

haline gelen Yahudilere, Batılı devletlerarasında Fransa ve Almanya bile müzahirdir ancak, Uganda'yı onlara yeni yurtları olarak öneren İngiltere bunlar içinde en fazla öne çıkanıdır.

İngilizlerin kara kıtada ki derin hesaplarıyla yakından alakalı olan bu teklif, özellikle dindar (Ortodoks) Yahudiler tarafından kabul edilirken, daha seküler olanlarının ise Filistin'de ısrarcı oldukları anlaşılıyor. İlginçtir, İngiltere bir yandan bu öneriyi yaparken -iş başına gelir gelmez kesif Türk düşmanlığından da olsa gerek Gladstone'un 1881'de verdiği talimatla- diğer yandan da bölgede karışıklıklar çıkartıp Filistin'de yaşayan halkı kaçırtmayı ve boşalan arazilere Yahudileri iskân ettirmeyi planlayabilmektedir. Yazara göre Osmanlı diplomasisi, daha 1830'dan beri oluşmaya başlayan bu yeni akım siyonist hareketliliği zaten dikkatlice takip etmektedir. Bundan dolayı da İngilizlerin bu niyetlerinden vakitlice haberdar olmuş ve bu meşum gayretlere ket vurmak için birtakım tedbirleri de erkenden almaya başlamıştır.

Osmanlıların başvurduğu tedbirlerden biri de hiç şüphesiz Filistin topraklarında Müslüman nüfusu artırma gayretidir. Bu sebeple Fransızlara karşı Cezayir direnişini başlatan Emir Abdülkadir ile birlikte pek çok Cezayirli Taberiye çevresine iskân edilmiştir. (s.146)

Filistin'e göç fikri ilk olarak 1695'de dillendirilmiş olsa da bunun Kudüs'te bir Yahudi devleti kurma düşüncesiyle açığa çıkması için 1789'daki Fransız ihtilalini beklemişlerdir. Devrim sonrasında yayınlanan ve dünyanın her tarafındaki Yahudileri bu amaç etrafında birleşmeye davet eden beyanname ile başlayan kıpırdanmalar sonrasında bile ilk göçmen kafilesinin bölgeye gelişi 1830 yılını bulmuştur. Bununla birlikte bu dönüş hareketinin sadece dini-ekonomik sebeplere dayanmakta olduğunu belirten Tellioglu'na göre göçmenlerin hedefinde henüz daha devlet kurma amacı yoktur. Yazar, Siyonist gayeye matuf hareketlenmeler için, 1880'lerde başlayan ilk planlı göç dalgasını yani "Aliya"yı işaret etmektedir. Bu halde dahi, Kudüs şehrinde Yahudiler için 1883 yılında inşa edilen ilk kolonin sanılanın aksine İngiliz Misyonerlerce kurulduğunu belirtirken, amaçlanan şeyin ise, bölgedeki Yahudilerin Hristiyanlaştırılmasıydı diyor.

Tablolara tezyin edilen kitapta, ilk göçmenlerin hemen tamamının tarım işine odaklandığına dikkat çekilirken, iskân edilen yerlerin ise kadim nefretleri dolayısıyla Hristiyanları ürkütmemek için Kudüs dışına yapıldığına işaret ediliyor. Mamafih 1913 yılına gelindiğinde Dünya Siyonist Örgütünün (WZO) kurmayı kararlaştırdığı ilk İbrani Üniversitesi için seçilen yerin Tel Aviv dururken Kudüs'ün olmasına da ayrıca dikkat çekmektedir. (s.198,199)

Osmanlı İmparatorluğuna müracaat edilerek kendilerine yurt için toprak verilmesine dair ilk teklifin daha WZO kurulmadan önce yapıldığını ve buraya iskân edilecek birkaç milyon Yahudi karşılığında devletin tüm borçlarının tasfiyesinin üstlenilebileceğini ve bunun için talep edilen bu yerin ise Mezopotamya olduğunu öğrenmekteyiz.

Tellioglu'nun kronolojiye de sadık kalarak tasnifini konu ve mekân bağlamında düzenlediği kitabında, önemli yer tutan başlıklardan birisi ise Abdülhamid ile görüşüp ondan teminat aldığını söyleyen Herzl'in

ağırlıklı olarak irdelendiği “Siyonist Önderler” kısmıdır. Bu bahis içinde mistik bir Hristiyan olmasına rağmen ömrünü Siyonistlerin davasına serdetmiş bulunan İngiliz siyasetçisi ve yazar Laurence Oliphant ise ayrı bir yer tutmaktadır. 1879 yılında Filistin’e bir gezi yapan Oliphant, Belka Sancağının 50x20 km’lik (4.000.000 m²) bir alanında, Yahudilerce silahlı güç dahil tam bir özerklik içinde yaşayacakları yerleşim yeri kurulması fikri için Şam Valisi Mithat Paşadan da önemli bir destek almayı başarmış. Bu desteğin cesaretiyle olsa gerek ki kitapta da tamamını gördüğümüz layihayı hazırlamış ve bizzat II. Abdülhamid’e de sunmuştur. Yazarında garipsediği gibi daha ilginç olanı ise bu layihanın bizatihi Hakan tarafından Meclis-i Vükelâya gönderilmesidir, neticede “devlet içinde devlet demek olduğu” gerekçesiyle bu proje reddedilmiştir. (s.59)

Keza, Siyonist kongresinde resmi bir üyeliği (!) olmadığı halde yine kitapta tafsilatlı olarak göreceğimiz figürlerden birisi de fenomen bir Yahudi ailesi olan Rothshildlerdir. Servetini Napolyon savaşlarına borçlu olan bu aile, Osmanlının borç tedarikinde bir hayli etkindir. Batılı Devletlerin gücünü de arkasına alan Rothshildler’in istikraz temininde çıkardıkları kimi engeller, Filistin’de arazi alma ayrıcalığı tanınmasıyla ancak aşılmıştır. Faizleri ödendikçe bölgede bolca görülen Rothshild, arazilerin alınması ve bunlar üzerine kurdurduğu kolilerin finansmanında, Osmanlı devletinden elde ettiği faiz gelirinین maalesef küçük bir kısmını harcaması yeterli olmuştur. (s.161)

Kitabı okuduğunuzda adeta bir kanun haline gelmiş olan ve bilhassa Müslüman Araplar için; “para uğruna topraklarını Yahudilere sattılar” sözünün aslında galat-ı meşhur bir imgeleme olduğunu da anlamak mümkündür. Çok az sayıdaki Müslüman dışında Yahudilere toprak satılmasında aracılık edenlerin pek çoğunun Kessar, Rock, Huri ve benzeri Hristiyan aileleri olduğunu belirten Tellioglu, bırakın satmayı, tam tersine her türlü hile ve tedhiş yoluyla mülkleri gasp edilen ve feryadını bile dinletecek pek kimse bulamayan talihsiz bir kitle ile bizleri yüzleşmek durumunda bırakıyor.

Bu meyanda devletin kesin yasağına rağmen, bölgeye kaçak girenler dâhil kimsenin sınır dışı edilmediği gibi, valiler ve mutasarrıflar düzeyinde satışlara aracılık edildiğine ve yer yer Jandarma gücüyle Arapların yerlerinden kovulduğuna dair birçok belge ve dokümanın mevcut olduğunu gösteren yazar, Gazze Kaymakamı Hasan Bey’in kendisi yetmediği gibi kardeşi Ali Beyi de örnek olarak sunarken, “*Kaza Zaptiyesi ile Adliyesini işgal etmiş bulunan tabur ağası Ali beyi -ki dilediğini hapse atıyor, hüküm giymiş kimseleri hapisten çıkartıyor- baskıları yüzünden ahaliden 10.000 kişinin köylerini, arazilerini terk ederek Mısır’a gittiğine...*” dair hakkında alıntılanmış olduğu şikâyetlerle, hadisenin vardığı vahim boyutu da gözler önüne sermektedir.

Yine, kitapta derç edilen belgelere göre, bazı yerleşimcilerin, dilediklerini hapis ve işkenceye tabi tuttuğunu, 15 Ağustos 1893 tarihli, üç eski memur tarafından sadarete gönderilen bir mektupta ihbar edildiği gibi, “*sahte para basımının yapıldığı Zemmarin kolonisi, aynı zamanda her türlü silah mühimmatın depolandığı bir cephanelik*” haline bile gelmiştir. (s.244)

1904 yılına kadar geçen süredeki ilk “Aliya” döneminde zar zor yaşanan nüfus hareketliği bu tarihten sonra ivme kazanırken 1909’dan sonra arazi tescillerinde kısa bir serbestlik tanınmıştır. Ancak dönemin İTC Hükümeti bu işte ne denli hatalı hareket edildiğini pek erkenden fark ederek tekrar önceki duruma dönmüştür. Dönmüşler ama tüm tedbirlere rağmen rüşveti itiyat haline getirmiş olan memurların suiistimallerine bir türlü de engel olunamamıştır.

Esasen bölgedeki arazilerin büyük kısmı *mîrî* diye tarif edilen devlet ve vakıf arazileridir ki bunlar üstelik kanunlara aykırı olmasına rağmen satılmıştır. Bu arazilere ilişkin devir işlemlerini yapmayan hamiyetli memurlar ise sürgün vb. baskılara maruz kaldıkları gibi öldürülmeleri bile vakidir. Buna karşın 1904 yılında Kudüs Mutasarrıfı Osman Kâzım Beyin durumu ise bir hayli şaşırtıcıdır. Zira hakkındaki soruşturma sonucunda suçları müdellel olduğu halde mahkemeye verilmesi bir yana, merkumu bir de o tarihlerde Selanik’ten sonra ki en mühim şehir haline gelen Halep’e terfien Vali nasb ediyorlar. (s.70)

Filistin’de kolonileşme hülyasına Avrupa’daki Yahudilerin ikircikli yaklaştığını belirten yazarımız, 4 milyon ile toplam Yahudi nüfusunun yarısını barındıran Rusya’nın yanında Romanya Yahudilerinin ise daha bir iştihak ile yaklaştığını vurguluyor. Bu meyanda 1914 yılında 507 Göçmen bürosuna ulaşan Rusya, bir yandan katliamlara varacak kadar ileri götürdüğü pogromlar sonucu, kendi Yahudilerini göçe zorlarken diğer yandan ilginç bir biçimde Osmanlıya karşı bunların hamiliğine de soyunmaktan çekinmemiştir.

Kitapta dikkatimizi çeken bir başka ilginç husus ise istatistiksel verilerle desteklenen birinci ve ikinci “Aliya”lardaki nüfus hareketlerinin irdelendiği bölümdür. Bu manada kadim topraklara doğru yerlerinden edilen Musevilerden Filistin’e yerleştirilebilenlerin sayısı ilk “Aliya” da 30.000’de kalırken, 3.125.000 kadarının ise dümeni çoktan Amerika’ya doğru kırmış olması oldukça manidardır. Keza, 1907-8 yıllarında Yafa da Filistin bürosunu açan Dünya Siyonist Örgütü’nün tüm gayretine rağmen 1897 yılından 1914 yılına kadar toplam 13 milyon olan dünya Yahudi nüfusunun sadece 130 binini kendisine bağlayabilmiş olması da oldukça manidardır.

Yazarımız, Abdülhamid’i kendilerine mutlak engel gören Siyonistlerin, İttihad Terakki Hükümetinden Filistin’de özerk bir yönetim koparacakları konusunda oldukça ümitli olduklarını ve bunun için de 1908 ihtilalinin başarıya ulaşmasında bir şekilde fonksiyon icra ettiklerini düşünüyor. Bu gaye uğruna İttihadçılara hem mali hem de lojistik destek verildiğine dair birtakım iddialara yer verirken, “*bu konuda bazı batılı gazetelerde Jön Türk yönetiminin Filistin’deki Musevi kolonilerine ulusal otonomi vermeyi vaat ettiğine*” dair haberlerin yayınlanmasına istinad ediyor. (s.211)

(Haberin yayınlandığı tarihten iki ay kadar önce, Meclis’teki açık çoğunluğuna rağmen meşhur Halaskâr Zabitan darbesi sonucu İTC Hükümeti görevden el çektilmiş ve maalesef mecliste feshedilmiş bulunmaktadır. Buna mukabil bu tarihte iktidardaki parti, darbecilerin de desteğini arkasına almış olan Prens Sabahaddin güdümünde ki Hürriyet ve İtilaf Fırkasıdır.)

Tellioğlu, bununla birlikte, WZO’nun İstanbul şubesini açmak için 1907-1909 arasında teşebbüslerde bulunan başkanı Naum Sokolow’un “izlenmesine yönelik emre” ise ayrı bir dikkat çekiyor. Bir yandan

dünya Musevi sermayesi ve propaganda gücünden istifade etme isteğinde olan İTC yönetiminin diğer yandan mezkûr şahsı Ekim 1909'da İzmir'den sınır dışı ettirmesini ise Siyonizm'in siyasi faaliyetlerinin daima gözetim altında tutulduğuna dair istidlalde bulunuyor.

Esasen Osmanlı Musevileri içinde hem Siyonist örgütlenmeye hem de Filistin'e göç olgusuna pek itibar edilmediğini gördüğümüz kitapta, yalnız Rus "Bilu" örgütünün daha 1882 yılında İstanbul'da şubeleşmiş olmasını, bu oluşumun az sayıda olsa bile Osmanlı Yahudileri arasında da taraftar bulmasına hamlediliyor. Geçen zaman içinde daha etkin kimselerin de bu fikrin yanında yer alacağını belirten yazarımız, bunlar için de Dünya Siyonist Kongresinin İstanbul Şubesini açan Emanuel Karaso, Nesim Russo gibi milletvekillerinin adlarını sıralıyor.

Kitabın sonuna doğru gelirken araştırılan konulardan biride Batılı devletlerin siyonist gaye uğruna giriştikleri çabalardır. Bunun için diğer bazı bilgiler dışında bilhassa bölgedeki konsolosların birçoğunun kendi vatandaşları olmasa bile göçmenlere nasıl kol kanat verdiklerini, hatta arazi temininde hem komisyonculuk hem de hülle görevini ne şekilde gördüklerini anlatan yazarımız, burada Almanya'yı özel olarak zikretmektedir. Almanya, II. Abdülhamid ile ters düşmekten kaçınsa bile Siyonistlerle olan temas ve desteğini asla esirgememiştir diyen yazarımız başka bazı ispatlar yanında bu durumu en iyi şekilde yansıtmayı bakımından; I. Dünya Savaşı sırasında cephe gerisinde İngiltere hesabına casusluk dahil değişik askeri faaliyetler yürüttükleri için Cemal Paşa tarafından sınır dışı edilen, bazı Alman vatandaşı Siyonistler için koruyucu rolü üstlenmekten çekinmemelerini örnek olarak sunuyor.

"İttihat ve terakki yönetiminin sağladığı özgürlük ortamı ve Osmanlılık politikası, beklenildiği gibi ayrılıkçı unsurlar arasında sükûneti sağlamadığı" gibi Osmanlının *"Balkanlar'dan tamamen çekilmesi sonucunu doğurmuştur,"* hükmünü izhar eden yazarın diğer yandan da *"yönetime gelir gelmez uygulamaya koydukları Türklük merkezli politikaları bunda önemli bir rol oynamıştır"* yargısını, konuyla alakalı olmasa bile kitabın çelişkileri arasında görmek iktiza etmektedir. Bilhassa Maliye Nazırı Cavit Bey üzerinden bölgede İttihadçıların Siyonistlerle ve Masonlarla işbirliği yaptığına dair yoğun propaganda yapıldığını belirten müellifimiz, diğerlerinin aksine Filistin bölgesindeki, *"Arap Milliyetçiliğinin ortaya çıkışı ise Siyonizm ve Musevi göçü ve İskânı ile doğrudan ilgilidir,"* kanaatine varıyor. (s.221)

Tüm bu izahlardan sonra, asırlara şamil bir hülyaya dayanan ve "Aliya"ların başladığı son yarım asırlık serencamında ise daha bir azimle ve derinden sürdürülen, yaşadıkları her türlü olumsuzluklara rağmen, asla vaz geçemedikleri bir mücadelenin nihayetinde ikinci "Aliya"nın da bitimine, yani 1913'e geliyoruz. Osmanlı ümerasınca, neyin niçin yapıldığı gayet iyi bilinmesine rağmen gaflet ve hatta ihanetlere varacak kadar sergilenen kimi aymazlıklar yanında, çoğunlukla çaresizlikten mütevellit ihmallerle dolu 40 yılı mütecaviz bir zaman kesiti sonunda, Filistin artık bambaşka bir coğrafyanın adıdır. Zira o gün itibarıyla Siyonist amaç uğruna; 300 dönümden başlayıp 70.000 dekara kadar uzanan çeşitli alanlara

yayılmış, 25 kadar koloniyi inşa etmeyi başardıklarını belirterek kitaba ait tanıtım ve değerlendirme metnini de hatime etmiş olduk.

Kolonilere ait listelerin tafsilatlı şekilde sunulduğu kitabın bibliyografyası da bir hayli zengindir, Ne var ki tüm bu muhteva içerisinde 50 sayfayı bulmasına rağmen ekler bölümünde haritaların olmaması ise böylesine emek dolu ilmi bir eser için açık bir nakısadır.

Konusunda oldukça yetkin bir kitabı tanıtmaya çalıştık, yazarına ve yayıncısına bu eseri istifademize sunduğu için medyunuz. Teşekkür ediyor ve okuyucusunun da bol olmasını diliyorum.